

TOPONIMLAR HAQIDA UMUMIY MA'LUMOT: TURLARI VA ETIMOLOGIYASI

Murodova Nazokat Axtamovna

BuxDU Lingvistika (ingliz tili) 2-bosqich magistranti

Toponim - joy nomi yoki joy nomi bilan bog'liq holda yaratilgan so'z hisoblanadi. Toponimlar tilning lug'at boyligiga kiradi. Biroq joy nomlari tilning boshqa leksik qatlamlaridan juda farq qiladi. Bu farq toponimlarning ko'p vaqtlardan buyon tilda mavjudligida, ko'p komponentlilikida, ya'ni har bir tilning ichki qonuniyatlariga ko'ra ko'p komponentlardan iborat bo'lishida, toponimlarning yasashida o'zaro bog'liq otlar bo'lishida namoyon bo'ladi. Toponimlarni yaratishda shu tilga xos lingvistik vositalardan foydalaniladi. Lekin shu bilan birga, har bir tilda toponim yaratishning o'ziga xos vositalari mavjud, ya'ni ma'lum qo'shimchalar (affikslar) va so'zlar toponimlarni yaratishga mo'ljallangan bo'ladi.

Toponimika - bu geografik nomlar, ularning tarixi, kelib chiqishi, rivojlanishi va hozirgi holati haqidagi fandır. Toponimikani o'rganish til tarixi va nazariyasi uchun katta ahamiyatga ega. Ko'pgina joy nomlari juda qadimgi bo'lib hisoblanadi. Ibtidoiy yozma yodgorliklarda qayd etilgan geografik nomlarni ularning keyingi yuzaga kelgan shakllari va hozirgi talaffuzini qiyoslab, tilning lug'aviy tarkibida, so'zlarning asl shaklida sodir bo'lgan o'zgarishlarni bilib olishimiz mumkin. Masalan "Angliya" nomi qadimgi inglizcha "Englaland" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "angllar mamlakati" degan ma'noni anglatadi. "Engla londe" atamasining eng qadimgi yozma qo'llanilishi tarixchi va ilohiyotshunos Bede Muhtaramning "Angliya xalqining cherkov tarixi" risolasining 9-asr oxirida eski ingliz tiliga tarjimasida uchraydi.

Joy nomlarini tizimli ravishda tasniflagan birinchi tadqiqotchilar sifatida toponimikani o'rganish bo'yicha yetakchi olimlardan biri bo'lgan Jorj R. Styuartni qayd etishimiz mumkin. 1954 yilda "Ismlar" jurnalida "Joy nomlarining tasnifi" nomli maqolasi chop etilgan. Uning "nomlash jarayoni"ga asoslangan tipologiyasi o'nta asosiy toponim turlarini farqlaydi:

- 1) tavsiflovchi nomlar va kompas-nuqta nomlari (ob'ektning sifatini yoki joylashuvini tavsiflovchi va tasniflovchi nomlar);
- 2) assotsiativ nomlar (turli ob'ektlar bilan assotsiatsiyani keltirib chiqaradigan nomlar);

3) hodisa nomlari (shaxs bilan bog'liq voqeadan ismlar, G. Styuart ham bu guruhga Xudoning harakatlari, kalendar nomlari, hayvonlar nomlari, inson harakatlarining nomlari, his-tuyg'ularni ifodalovchi ismlar, so'zlardan yasalgan ismlar kiradi);

4) egalik otlari (egalik haqidagi qandaydir fikrdan kelib chiqqan otlar);

5) esdalik nomlari (ajoyib odamlar xotirasiga yoki sharafiga qo'yilgan ismlar va mavhum fazilatlarni ifodalovchi ismlar);

6) ta'riflovchi nomlar (geografik ob'ektning ba'zi jozibali xususiyatlari bilan berilgan nomlar);

7) xalq etimologiyalari (soxta etimologiyali nomlar);

8) ishlab chiqarilgan nomlar (boshqa so'zlarning bo'laklaridan ongli ravishda tuzilgan nomlar yoki bosh harflardan, harflar yoki bo'g'inlarni o'zgartirish yo'li bilan yoki boshqa yo'llar bilan yaralgan nomlar);

9) xato nomlari (ismlar bir tildan ikkinchi tilga o'tishda yo'l qo'yilgan xatolik, aytilgan gapni noto'g'ri eshitmaslik yoki yozuvda tovushlarni noto'g'ri talqin qilish natijasida paydo bo'lgan);

10) o'zgartirish nomlari (bir joydan ikkinchi joyga ko'chirilgan nomlar)

Berilgan barcha fikrlarni umumlashtirgan holda shuni aytish mumkinki, toponimlar barcha mamlakatlarning asrlar davomida insoniyat tomonidan yaratilgan eng katta til va madaniy-ma'naviy boyligi sanaladi. Ingliz tilida juda ko'p joy nomlari mavjud. Geografik nomlarning o'ziga xosligi shundan iboratki, ular o'zlari aks ettirgan obyektlarni nomlash bilan birga, hozirgi kundalik hayotimizda o'tmishdan mafkuraviy bilimlarni olib kelib, jamiyat taraqqiyotida ijtimoiy va tarixiy faktlarni aks ettiradi. Toponimlar dunyodagi joy nomlari va insonlar o'rtasida munosabat yaratuvchi insoniyat kognitiv faoliyatining mahsuli sanaladi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Addison W. Understanding English Place-names. – London, 1978.
2. Alexander W. The Place-names of Aberdeenshire. Third Spalding Club. - M., 1952.
3. Cameron K. English Place Names. New edition. – London, 1996.
4. А. М. Комков Словарь географических названий зарубежных стран. – М., 1986

